

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Деян Сашков Рабовянов

(НАИМ при БАН – Филиал Велико Търново),

Член на Научно жури

По обявения конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“

(научно направление „Археология“ за нуждите на Филиал НАИМ в Шумен), според

Заповед I 1067/26.07.2022 г. на Директора на НАИМ – БАН

По обявения конкурс за академичната длъжност „доцент“ за нуждите на Филиала на НАИМ – БАН в гр. Шумен единственият явил се кандидат е д-р Мария Манолова-Войкова, главен асистент в Отдел Археология на РИМ – Варна. Съставената в НАИМ при БАН Комисия е установила, че представените от нея документи отговарят на нормативните изисквания по чл. 2б, ал. 2, ал. 3 и ал. 5 от ЗРАСРБ. В последното се уверих и лично след запознаване с депозираните от гл. ас. д-р Мария Манолова документи.

Представена е цялата научна продукция на кандидата, включваща една монография, шест студии, от които две на чужд език, и тридесет и две статии. Към представената продукция могат да се посочат още три публикации в научнопопулярни издания и 62 публикации в поредицата „Археологически открития и разкопки“. Последните отразяват разнообразната научноизследователска дейност на д-р Мария Манолова-Войкова, макар и да не се вземат предвид в конкурса за академичната длъжност доцент.

В представената научна продукция ясно се очертават интересите и приносите на д-р Мария Манолова-Войкова в изследването на средновековната култура на българските земи в контекста на Византийския културен кръг.

Безспорно най-значим е приносът на гл. ас. д-р М. Манолова в изследването на керамичното производство и внос в българските земи през VIII – XV в. Това е основната тема, по която тя работи в целия си път на учен досега и в която нейното име се свързва с изразен научен принос. По тази тема М. Манолова е публикувала 20 статии и студии и една монография, която представлява нейния хабилитационен труд. Сред тях трябва да

се спомене статията на английски език в „Archaeologia Bulgarica“ от 2001 г. Съвместно с И. Щерева тя разглежда проблема за произхода на ангобираната керамика през XI – XII в. в българските земи. Поне засега тя дава най-резонното обяснение за този специфичен вид керамика, обвързвайки появата му с преселените в Тракия павликяни, основен народностен елемент, сред които са арменците. Тази своя теза тя е представила и в самостоятелна публикация за червеноангобираната керамика в българските земи от XI – XII в. в сборника „Българските земи през Средновековието (VII – XVII в.)“ от 2005.

Сред публикациите ѝ в чуждестранни издания изпъква и статията ѝ „Импорнтная византийская сграфито керамика из средновековых поселений по Болгарском Причерноморье“, издадена в том 2 на престижния международен сборник „Поливная керамика Средиземноморья и Причерноморья X – XVIII вв.“. В нея тя анализира характера, разпространението и хронологията на византийската сграфито керамика по българския черноморски бряг между края на XI и XIV в.

Тази статия с изразен приносен характер е продължение на редица от изследвания, посветени на керамиката от конкретни обекти. Такава е публикацията за вносната керамика от селището върху хълма „Дженни Баир“ в Балчик, от 30 том на сборника „Добруджа“ (2015 г.). Също така статията „За един малко познат тип вносни византийски блюда от селищата на Западния черноморски бряг“ от сборника „Градът в българските земи (по археологически данни)“ (2014 г.). Статията на английски в сборника „Medieval Ports in North Aegean and Black Sea. Links to the Maritime Roads“ е посветена на вноса на керамика от Средновизантийския период във Варна и Анхиало (2013 г.). Статията „Средновековна керамика от крепостта при с. Дебелт“ (2007 г.), в която съвместно с К. Костова и Ц. Дражева, гл. ас. д-р М. Манолова, представя един от малкото налични материали за този, за съжаление, останал малко познат археологически обект.

В тази насока на изследванията е и „Средновековна керамика от Ахтопол“, публикувана съвместно с К. Костова в ИМЮИБ, том XXI през 2005 г., както и друга посветена на ранната сграфито керамика от Варна в ИНМВ от 1998-1999 г.

Към изследванията на керамиката на Черноморския регион трябва да се отнесе и приносната студия на М. Манолова за средновековната керамика на Терма, публикувана в сборника „Aqua Calidae“, том I през 2021 г. Тя представя средновековната керамика от разкопките на този обект между 2008 и 2016 г. Направен е анализ на изключително разнообразен материал, като е акцентирано и върху вноския характер на голяма част от

керамиката (основно трапезната и амфорите), което показва интензивния търговски обмен, поддържан от селището с Константинопол и градовете във вътрешността на Тракия. Към изследването на керамиката от същата преходна зона се приобщава и студията на М. Манолова „Средновековната керамика от крепостта Маркели до град Карнобат“ в том V на „Известия на Бургаския музей“ от 2015 г. Там анализът се базира на 115 цели съдове и фрагменти, произхождащи от различни сектори, проучвани между 1982 и 2007 г. В рамките на изследването на керамиката от Черноморската зона е и участието на М. Манолова в колективната студия за археологическите проучвания на остров Св. Тома, публикувана в том XXXI на „Известия на НИМ“.

Интересите на гл. ас. д-р М. Манолова обаче не се изчерпват само с керамиката от Черноморския бряг и близката до него територия. От особено значение е приносът ѝ в проучването на средновековната керамика от Велики Преслав. Тук виждаме изследвания, посветени на ограничени групи паметници, като статията ѝ за изображение на танц върху кана, покрита със зелена глазура. Тя е публикувана в VIII том на „Приноси към българската археология“ от 2018 г. От този вид, но базирана на един далеч по-обемен материал, е статията за амфорите от обект „Владетелска църква“ в 11 том на сборника Плиска-Преслав от 2015 г. С приносен характер е и статията „Рисувана с червена ангоба керамика от Преслав“ от 2010 г. Тя засяга една рядка група керамика от първата половина на XIII в., която, макар че ни е позната основно от Преслав, постепенно разширява ареала си и в други обекти като столицата на Второто българско царство Търново. Именно това прави добре датирания материал от Преслав, публикуван от М. Манолова, важен източник на аналогии.

Наред с конкретните изследвания М. Манолова прави и важни обобщения за големи групи керамичен материал от Велики Преслав. Такива са статията ѝ „За характера на керамиката от Велики Преслав през XIII в.“ в сборника в чест на Маргарита Ваклинова от 2009 г. и „Нови данни за керамичното производство на Следстоличен Преслав“ в сборника, издаден в памет на Иванка Акрабова – Жандова от 2009 г.

Интердисциплинарен подход демонстрират двете студии на М. Манолова и колектив в „Приноси към българската археология“ том IX и X. Тук лабораторните изследвания представят нов поглед в изучаването на един слабо познат технологичен параметър в средновековното грънчарство – температурите на опалване за различни функционално-технологични групи съдове, произхождащи от обект „Владетелска църква“ във Велики Преслав.

Сред приносните изследвания върху керамиката е и статията на М. Манолова „Средновековна керамика от римския кастел Сексагинта Приста в Русе“, в том XV на Известията на РИМ – Русе от 2012 г. Тя е посветена на материала от ранносредновековното българско селище от X – XI, развило се върху останките от античния кастел.

Дългогодишният труд на гл. ас. М. Манолова в изследването на средновековната керамика от българските земи получи отдавна чакано обобщение в нейната монография „Византийска керамика от българското черноморско крайбрежие (VIII – XIV в. сл. Хр.)“ (ISBN 978-619-258-012-4). Този явяващ се хабилитационен труд, разбира се, включва някои от предишните ѝ наблюдения и изводи. Наред с това е включен материал от една огромна и важна зона – българския черноморски бряг с всички основни археологически проучвани обекти там. От особено значение, че наред с керамологичния анализ е направена и кратка ретроспекция на известните до момента исторически и археологически данни за всеки от включените обекти – градове, крепости и манастири. Той е и критична библиографска база не само за българската проблематика, но и за обширната област на изследванията на византийската керамика. Все пак основен принос остава създаването на класификация и хронология на византийската керамика от Българското черноморие и приобщаването на българските находки към глобалната система на византийската керамика. По този начин книгата на М. Манолова се превръща във важна база за аналогии, както за други материали от черноморския бряг, така и за находки от проучвания във вътрешността на страната.

Както монографията на М. Манолова, така и голяма част от изброените по-горе статии и студии определят една друга важна за нея тема за изследване, а именно търговските взаимоотношения и културните влияния в района на Западното черноморие през VIII – XV в. Тази тема се проследява в тъканта на всички нейни изследвания върху керамиката от тази зона и е отразена доста рано в статията ѝ „Към въпроса за търговските връзки между византийски и български селища и градски центрове (VIII – XII в.)“ от 2003 г.

Изследванията на гл. ас. д-р М. Манолова върху керамиката на Велики Преслав са част и от научните ѝ интереси, засягащи представителната и ежедневната култура на Велики Преслав в периода X – XIV в. Наред с тях обаче трябва да се посочи и статията ѝ за живота във вътрешната крепост на Преслав в Следстоличния период, публикувана

в сборника „Плиска-Преслав“ том 13 от 2018 г. и участието ѝ в колективната статия в сп. „Археология“ от 2003 г., представяща „Владетелската църква“.

В тези нейни интереси бих искал да поставя акцент върху статията на М. Манолова „Стъклени гривни от Владетелската църква на Велики Преслав“ в том 7 на сборника „Преслав“ от 2013 г. В нея за пръв път е отделено специално внимание на този толкова често срещан и също толкова negliжиран елемент от материалната култура на Средновековна България през XI – XIV в.

Последната ясно проследима тема в изследванията на М. Манолова е провокирана от работата ѝ като теренен археолог. Тя включва изследвания върху различни проблеми на урбанизацията в района на Одесос и Варна през ранновизантийската и средновековната епохи. Сред публикациите върху тази тема е представянето на едно стопанско помещение от XII в., проучено през 1975 г. от Александър Кузев близо до Римските терми във Варна. То е публикувано в статия в ИНМВ от 2018 г.

В „Археологическо проучване в античния Одесос и средновековна Варна през 2013 г.“ (2015 г.), заедно с Х. Кузов и М. Христов, М. Манолова ни представя проучвания на ул. „Цар Иван Шишман“ 22 във Варна обект, като интерес представлява средновековният пласт от XII – нач. на XIII в.

Лично за мен особено интересни са двете публикации, посветени на крепостта Петрич Кале, близо до Варна, чието проучване М. Манолова продължи след преждевременната смърт на проф. В. Плетньов. В първата, издадена в *Acta Musei Varnaensis* XIII-1 (2019 г.), тя направи възможно най-пълната реконструкция на историята на крепостта на база досегашните археологически проучвания и известните писмени извори. В студия на английски от 2021 г., съвместно с И. Лазаренко, бяха анализирани последните стратиграфски и нумизматични данни от проучванията на Петрич Кале и бе преразгледана хронологията на изграждане на фортификацията.

Именно с бъдещото публикуване на всички данни от археологическите проучвания на Петрич Кале и на Кастрици в резиденцията „Евксиноград“ считам, че М. Манолова ще има особен принос в изследването на българската средновековна археология тепърва, или поне в тази насока са лично моите очаквания и надежди.

Научната дейност на гл. ас. Мария Манолова-Войкова не се изчерпва само с публикациите ѝ, нито от нейното отражение чрез цитираните ѝ трудове. Д-р Манолова-

Войкова е взела участие в 15, основно международни научни конференции. Била е член на пет редколегии на научни сборници и периодични поредици и съставител и редактор на „Водач на Варненски археологически музей“. Наред с това е била участник и в три научни проекта с различен характер и куратор на три престижни археологически изложби. За професионалното и научното развитие на д-р Мария Манолова-Войкова свидетелства и дейността ѝ като преподавател във факултет Хуманитарни науки на ШУ „Константин Преславски“ и факултет Хуманитарни науки и изкуства на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Впечатляващ е приносът на гл. ас. д-р Мария Манолова и в археологическото изследване на културата на българските земи през епохите на Античността и Средновековието. Тя е била научен ръководител на множество теренни археологически проучвания, както на обекти, така и на теренни издирвания, сред които изпъква работата ѝ в столицата на Първото българско царство Преслав и в знакови антични и средновековни обекти като Одесос и Петрич кале. Опитът ѝ се подсилва и с участието ѝ като заместник-ръководител отново във Велики Преслав и Одесос, но също и в крепостта „Кастрици“ в резиденцията „Евксиновград“, о-в Св. Тома до Созопол и римската колония Деултум до с. Дебелт.

Изложеното по-горе ми дава основание да дам своето положително становище и **да препоръчам** на уважаемия Научен съвет на НАИМ при БАН **да присъди** на гл. ас. д-р Мария Манолова-Войкова академичната длъжност „доцент“ по професионално направление „2.2. История и археология (специалност „Археология“)“ за нуждите на Филиала на НАИМ – БАН в град Шумен.

27.09.2022 г.

гр. Велико Търново

/доц. д-р Деян Рабовянов/